

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીયાર્થ-સંગ્રહ

અથ મહીમ્નસ્તોત્રમ્ ।

ગુજરાતી શ્લોક અને ટીકા સાથે

પ્રારંભ:

શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥

પુષ્પદંત ઉવાચ—

મહિમ્નઃ પાર તે પરમવિદુષો યદ્યસદૃશી ।

સ્તુતિર્બ્રહ્માદીનામપિતદ્વસન્નાસ્ત્વયિગિરઃ ॥

અથ વ્યયઃ સર્વઃ સ્વમતિ પરિણામાવધિગૃણ

ન્મમાપ્યેષ સ્તોત્રો હરનિરપવાદઃ પરિકરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે ભગવાન, આપના નિર્ગુણ સ્વરૂપના મહિમાને

પુરૂષ બાણુતો નથી કારણ કે આપનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ

મહિમ્નઃ પારંતે પરમવિદુષો યદ્યસદૃશી

સ્તુતિર્બ્રહ્માદીનામપિતદ્વસન્નાસ્ત્વયિગિરઃ ॥

અથાવાન્યઃ સર્વઃ સ્વમતિ પરિણામાવધિગૃણ

ન્મમાપ્યેષ સ્તોત્રે હરનિરપવાદઃ પરિકરઃ ॥ ૧ ॥

મન અને વાણીથી પર છે તેમજ આપને પુરૂષોએ કરેલી સ્તુતિ યોગ્ય પણ નથી; અને બ્રહ્માદિકની સંસ્કૃત ભાષાનું યોગ્ય પણ આપનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ નથી માટે પુર્વાર્ધ વડે સ્તુતિની યોગ્યતા દર્શાવી હવે ઉત્તરાર્ધ વડે સ્તુતિની યોગ્યતા દર્શાવે છે. હે ભગવાન, સર્વ જન પોતપોતાની બુદ્ધિને અનુસારે આપની સ્તુતિ કરે છે તેથી સર્વ નિર્દોષ છે અને આ મહિમ્ન સ્તોત્ર બાબત મારો પ્રયત્ન નિર્દોષ છે. ૧.

હવે શ્લોકના ત્રણ ચરણ વડે નિર્ગુણ સ્વરૂપ તથા યોગ્ય ચરણવડે સગુણ સ્વરૂપનું કથન કરે છે.

અતીતઃ પંથાનં તવ ચ મહિમા વાङ्મનસયો ।

સ્તદ્વ્યાવૃત્યા યં ચકિતમભિધત્તે શ્રુતિરપિ ॥

સ કસ્ય સ્તોતવ્યઃ કતિવિધગુણઃ કસ્ય વિષયઃ ।

પદે ત્વર્વાધીને પતતિ ન મનઃ કસ્ય ન વચ્ચઃ ॥૨॥

અર્થ—હે ભગવાન, આપનો મહિમા મન તથા વાણીવડે જાણવામાં આવતો નથી. અને આપના મહિમાનું શ્રુતિઓ પણ મનપૂર્વક કથન કરે છે, અને નેતિ નેતિ વાક્યવડે

અતીતઃ પંથાનં તવ ચ મહિમા વાङ્મનસયો ।

સ્તદ્વ્યાવૃત્યા યં ચકિતમભિધત્તે શ્રુતિરપિ ॥

સ કસ્ય સ્તોતવ્યઃ કતિવિધગુણઃ કસ્ય વિષયઃ ।

પદે ત્વર્વાધીને પતતિ ન મન કસ્ય ન વચ્ચઃ ॥ ૨ ॥

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૫૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મહિમ્ન સ્તોત્ર

વિષય ૪૨૨.૬૬૭

વેઠ સકળ વાચ્યનો નિષેધ કરવા છતાં ખીજા અર્થ વડે
 વસ્તુનું પ્રતિપાદન પણ કરે છે; તેા એ રીતનો મહીમા
 વર્ણવાને કોઈ પુરુષ શક્તિમાન નથી. તેમજ આપ કોઈપણ
 પુરુષને ઇન્દ્રિય ગોચર પણ નથી. હવે સંશુણ વસ્તુની યોગ્યતા
 દેખાડે છે કે હે પ્રભુ, આપના માયિક સ્વરૂપ વિષે સર્વ
 પુરુષોની મનવાણી પહોંચે છે. ૨ હવે પરમેશ્વરને સર્વ
 શાસ્ત્રોના કર્તા ઠરાવે છે.

મધુસ્ફીતા વાચઃ પરમમૃતં નિર્મિતવત ।

સ્તવ બ્રહ્મન્કિ વાગપિસુરગુરોર્વિસ્મયપદમ્ ॥

મમત્વેતાં વાણીં ગુણકથનપુણ્યેન ભવતઃ ।

પુનામીત્યર્થેઽસ્મિન્ પુરમથનબુદ્ધિર્વ્યવસિતા ॥૩॥

અર્થ - હે ભગવાન, મારી સ્તુતિને લીધે આપને કોઈ
 પણ પ્રકારે સતોષ થતો નથી, કારણ કે જે વાણી છે તે
 તેા આપની રચેલી છે અને મધુર ગુણવડે યુક્ત છે તેમ
 છતાં વેદાંતના સિદ્ધાંતના સિદ્ધાંતજન્ય પરમ અમૃતરૂપ છે.
 વળી સુગુરુ એટલે બ્રહ્મદેવની વાણી આપને વિષે આશ્ચર્ય

મધુસ્ફીતા વાચઃપરમમૃતં નિર્મિતવત ।

સ્તવ બ્રહ્મન્કિં વાગપિસુરગુરોર્વિસ્મયપદમ્ ॥

મમત્વેતાં વાણીં ગુણકથનપુણ્યેન ભવતઃ ।

પુનામી ત્યર્થેઽસ્મિન્ પુરમથનબુદ્ધિર્વ્યવસિતા ॥ ૩ ॥

પામે છે તે અસ્મદ્દિકની ગણતરી શી ? હે પ્રભો, આ
સ્તુતિ રૂપી અર્થમાં મારી બુદ્ધિના પ્રમાણમાં ઉદ્ધમ ઠહું
છું તે આપના ગુણ કથનને લીધે હું મારી વાણીને પવિત્ર
ઠહું છું. ૩.

હવે ત્રણ શ્લોકવડે મિમાંસાદિકના મતનું નિરાકરણ કરતે
થકે અંથકાર પરમેશ્વરને નમસ્કાર કરે છે.

તૈશ્વર્યયત્તજ્જગદુદયરક્ષા પ્રલયકૃત્ ।

ત્રયીવસ્તુ વ્યસ્તં તિસૃષ્ટુ ગુણભિન્નાસુ તત્ત્વે ॥

અભવ્યાના મસ્મિન્વરદ રમણીયામરમણીં ।

વિહંતું વ્યાક્રોશીં વિદધત ઈહૈકે જડધિયઃ ॥૪॥

અર્થ—હે ભગવાન, આપનું ઐશ્વર્ય વ્યસ્ત આરોપીત
છે અને પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ તથા રૂદ્ર એ ત્રણે તેનું ગુણવડે
જુદે જુદું પ્રતીત થાય છે. વળી એ ઐશ્વર્ય ત્રણે લોકની
ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા પ્રલય કરવા છતાં પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ તથા
રૂદ્ર રૂપ છે. હે ભગવાન કેઈ જડબુદ્ધિ મિમાંસકાદિક મત-
વાળા જનો આપના ઐશ્વર્યની નિંદા કરે છે. એ નિંદા પાપી

તૈશ્વર્યયત્તજ્જગદુદયરક્ષા પ્રલયકૃત્

ત્રયી વસ્તુ વ્યસ્તં તિસૃષ્ટુ ગુણભિન્નાસુ તત્ત્વે ॥

અભવ્યાના મસ્મિન્વરદ રમણીયા મરમણીં

વિહંતું વ્યાક્રોશીં વિદધત ઈહૈકે જડધિયઃ ॥૪॥

પુરુષોને પ્રિય લાગે છે, પરંતુ આપના સર્વજ્ઞાદિ ગુણ ચુકત
અશ્વર્યની નિંદા શુદ્ધ સુમુક્ષુઓને અતિ અપ્રિય લાગે છે.

કિમહિઃ કિં કાયઃ સ સ્વલુ કિમુપાચસ્ત્રિભુવનં ।

કિમાધારો ધાતા સૃજતિ કિમુપાદાન ઇતિ ચ ॥

અતર્ક્યૈશ્વર્યે ત્વચ્ચનવસરદુઃસ્થો હતધિયઃ ।

કુતર્કોઽયં કાંશ્ચિન્મુશ્વરયતિ મોહાય જગતઃ ॥૫॥

અર્થ—હે ધાતા, પરમેશ્વર ત્રણ ભુવનની ઉત્પત્તિ કરે
છે પરંતુ તેઓને ઉત્પન્ન કરવા બાબત શી કીયા ? કેવા
પ્રકારની કીયા ? ક ॥ પ્રાર્થનો ઉપાય ? કયા પ્રકારનો
આધાર તથા જગતને ઉત્પન્ન કરવામાં નિમિત્ત ઉપાદાન
કારણ શું છે ? કુતર્ક કેટલાક મંદ બુદ્ધિયુક્ત પુરુષો કરે
છે. હે પ્રભો, એ કુતર્કનું તાત્પર્ય એ છે કે જગત માત્ર તમારા
હકતોના ચિત્તને ભ્રમણા પમાડવી. આપને વીશે એવો કુતર્ક
કરવો એજ અયોગ્ય છે કારણ કે આપ તો અચિંત્ય
મહાત્મ્ય ચુકત છો. ૫.

કિમહિઃ કિં કાયઃ સખલુ કિમુપાય સ્ત્રિભુવનં ।

કિમાધારો ધાતાસૃજતિ કિમુપાદાન ઇતિ ચ ।

અતર્ક્યૈશ્વર્યે ત્વચ્ચનવસરદુઃસ્થોહતધિયઃ ।

કુતર્કોઽયં કાશ્ચિન્મુશ્વરયતિ મોહાય જગતઃ । ૫

અજન્માનોલોકાઃ કિમવયવવંતોઽપિ જગતા ।

મધિષ્ટાતારં કિં ભવવિધિરનાદૃત્ય ભવતિ ॥

અનીશોવા કુર્યાદ્ભુવંનજનને કઃ પરિકરો ।

યતો મંદાસ્ત્વાં પ્રત્યમરવર સંશેરત ઇમે ॥૬॥

અર્થ—હે અમરવર, દેવોમાં તમે શ્રેષ્ઠ છો. બુભુવાદિ સમ લોક અવેવિ (અવયવ રહિત) હોવા છતાં અજન્મા હશે એવી સંભાવના થતી નથી, કારણ કે સાવેવ (અવયવ સહીત) વસ્તુ છે. તેનો જન્મ પણ થાય છે. જેમ પડો સાવેવી છે તેથી ઉત્પત્તિમાન છે. આ જગતનું અધિષ્ઠાન પરમેશ્વરની અપેક્ષા વગર ઉત્પન્ન થતું હશે, ઇશ્વર સિવાય બીજો કોઈ જગતકર્તા હશે, એ બુવનો ઉત્પન્ન કરવામાં સામગ્રી શી છે ? એવી રીતે પાપી મિમાંસકાદિક મતવાળા આપ બાબત અનેક પ્રકારના સંદેહ કરે છે; પરંતુ આપને વિષે સંશયની યોગ્યતા નથી તેમજ આપ ઇશ્વર કરતાં બીજો સમર્થ પણ નથી. ૬. હવે પરશ્વરના સ્વરૂપના નિરૂપણ વિષે ષટ્ આસ્ત્રોનો વિવાહ દર્શાવે છે.

અજન્માનોલોકાઃ કિમવયવવંતોઽપિ જગતા ।

મધિષ્ટાતારં કિં ભવવિધિરનાદૃત્ય ભવતિ ॥

અનીશોવા કુર્યાદ્ભુવંન જનને કઃ પરિકરો ।

યતો મંદાસ્ત્વાં પ્રત્યમરવર સંશેરત ઇમે ॥ ૬ ॥

ત્રયી સાંખ્યં યોગઃ પશુપતિમતંવૈષ્ણવમિતિ ।

પ્રથિમે પ્રસ્થાને પરમિદમદઃ પથ્યમિતિ ચ ॥

રૂચીનાં વૈચિત્ર્યાદજૂકુટિલનાનાપંથજુષાં ।

નૃણામેકો ગમ્યસ્ત્વમસિ પયસામર્ણવ इव ॥૭॥

અર્થ—ત્રણ વાક્યોવડે ત્રણ વેદ, સાંખ્યવડે કપિલમત, યોગ વાક્યવડે પાતંજલી, ન્યાય એટલે વૈશેષક શાસ્ત્ર, પશુપતિ વાક્યવડે શૈવશાસ્ત્ર તથા વૈષ્ણવ વાક્યવડે નારદ પંચરાત્ર એમ અંગીકાર કરેલાં છે. એ રીતે પંથભેદ કહ્યા, પણ સકલ મતવાદીઓ અહુંકાર વડે પોતપોતાના સિદ્ધાંતને અધિક માને છે કારણકે સર્વ પુરૂષોની ઇચ્છાઓ જુદી વિચિત્ર છે પરંતુ જેમ સર્વ નદીઓના જલ પૃથક પૃથક માર્ગોવડે એકજ સમુદ્રમાં ભળી જાય છે તેમ અધિકાર ભેદ વડે આ એક પ્રભુ મુમુક્ષુઓને પ્રાપ્ત થાયો છે.

મહોક્ષઃ સ્વર્ગાંગપરશુરજિનં મસ્ત્રફણિનઃ ।

કપાલંચેતીયત્તવવરદ તંત્રોપકરણમ્ ॥

ત્રયી સાંખ્યં યોગઃ પશુપતિમતંવૈષ્ણવમિતિ ॥

પ્રથિન્ને પ્રસ્થાને પરમિદમિદઃ પથ્યમિતિ ચ ॥

રૂચીનાં વૈચિત્ર્યાદજૂકુટિલનાનાપથજુષાં ।

નૃણામેકો ગમ્યસ્ત્વમસિ પયસામર્ણવ इव ॥ ૭ ॥

સુરાસ્તાં તામૃદ્ધિં દયતિ તુ ભવદ્ભ્રૂપ્રણિહિતાં ।
નહિ સ્વાત્મા રામં વિષય મૃગતૃષ્ણા ભ્રમયતિ ॥૮॥

અર્થ—ભો વરદ, આ ભયના હાતા તંત્રોપકરણ વગેરે આપને અદ્ય સામગ્રી છે તેમાં પ્રથમ ઉક્ષતંદીગણ, બીજું દંડ પર બ્રહ્મકપાલ, ત્રીજું પરશુકઠારનું આયુધ, ચોથું અજુ-નગજ ચર્મ, પાંચમી વનદગ્ધ કાષ્ટની ભસ્મ, છઠું પ્રણીધર સર્યોના લુપણ તથા સાતમું મનુષ્યોનાં મસ્તકોનાં તુંમલાં છે તેથી અદ્યવિષ્ણુતી છે અને દેવલોકો આપની કૃપા દૃષ્ટિવડે મહાન બુદ્ધિને ધારણ કરે છે. એ રીતે વીષયરૂપી મૃગ તૃષ્ણા આત્મારામ યોગીઓને બ્રહ્મ નિષ્ઠાથી ચલાયમાન કરી શક્તી નથી માટે સર્વ યોગીઓ કરતાં શંકરને શ્રેષ્ઠ માનપ્રતિદાન કર્યા. ૮.

ધ્રુવં કશ્ચિત્સર્વં સકલમપરસ્ત્વદ્ધ્રુવમિદં ।
પરો ધ્રોવ્યાધ્રોવ્યે જગતિ ગદતિવ્યસ્તવિષયે ॥

મહોક્ષઃ ખટ્વાંગં પરશુરજિનં ભસ્મ ક્ષણિનઃ ।
કપાલં ચેતીયત્તવવરદ તંત્રોપકરણમ્ ॥
સુરાસ્તાં તામૃદ્ધિં દયતિ તુ ભવદ્ભ્રૂપ્રણિહિતાં ।
નહિ સ્વાત્મા રામં વિષય મૃગતૃષ્ણા ભ્રમયતિ ॥ ૮ ॥

સમસ્તેઽપ્યેતસ્મિન્પુરમથન તૈર્વિસ્મિત ઇવ ।

સ્તુવજ્જિદ્દેમિત્વાં સ્વલુ નનુ ધૃષ્ટામુખરતા ॥૧॥

અર્થ—પુરમથન કોઈ સમય કેટલાએક મીમાંસકો આ સર્વ જગતને ધ્રુવ નિત્ય માને છે. કેટલાક બાદ્યમતના નાસ્તિકો આ સર્વ જગતને અનિત્ય માને છે. બીજા દ્વિમં-ભરી નાસ્તિકો આ જગતને નિત્યાનિત્ય માને છે. એ રીતે આકાશાદીક પંચભુતો નિત્ય છે એમ માને છે. અને ઘટપટાદિ સર્વ પદાર્થોને અનિત્ય માને છે. એ રીતે મતવાદી લોકો આ જગતને સિત્ત સિત્ત પ્રકૃતિ યુક્તનું માને છે. ભટ બૌદ્ધાદીકની પેઠે હું આપ પ્રભુની સ્તુતિ કરતો થકો લજ્જા પામું છું કારણકે નિશ્ચય છતાં આશ્ચર્યથી પ્રભીત થવું એ મુખર્ષતા છતાં અતી ચપળતાવાળા પુરુષને લજ્જાની પ્રાપ્તી કરે તેમ છે, ૯ બ્રહ્મદેવ તથા વિષ્ણુ મળીને શંકરના ઐશ્વર્યનો અંત લેવા ગયા તે પ્રકાર દર્શાવે છે.

તૈર્વૈશ્વર્યં યત્નાદ્યદુરિ વિરિંચો હરિરથઃ ।

પરિચ્છેતું યાતાવનિલમનભસ્કંદવપુષઃ ॥

ધ્રુવં કશ્ચિત્સર્વં સકલમપરસ્તદ્ધ્રુવમિદં ।

પરો દ્રોવ્યાદ્રોગ્યે જગતિ ગદ્ગતિવ્યસ્તવિષયે ॥

સમસ્તેઽપ્યેતસ્મિન્પુરમથન તૈર્વિસ્મિત ઇવ ।

સ્તુવ જ્જિદ્દેમિત્વાં સ્વલુ નનુ ધૃષ્ટામુખરતા ॥ ૯ ॥

તતોભક્તિશ્રદ્ધામરગુરુગુણદ્ભ્યાંગિરિશયત્ ।

સ્વયંતસ્થે તાભ્યાંતવ કિમનુવૃત્તિર્ન ફલતિ ॥૧૦॥

આપના ઐશ્વર્યનો અંત લેવા સારૂ બ્રહ્મદેવ આકાશ તરફ અને વિષ્ણુ પાતાળમાં ગયા પરંતુ ઉભયમાંના કોઇને પણ આપણે અંત પ્રાપ્ત થયો નહીં કારણ કે આપ પ્રભુ તો વાયુ અને અગ્નિ સ્વરૂપી છો, તેમાં વાયુ તત્ત્વ પર્યંત લિંગનું મસ્તક છે અને કાળ અગ્નિ પર્યંત લિંગનું મૂળ છે. બ્રહ્મદેવ માત્ર બ્રહ્માંડના અને વિષ્ણુ માત્ર જળ તત્ત્વના નિવાસી છે માટે આપનું ઐશ્વર્ય જાણવાને કોઇ સમર્થ થતા નથી. અને એ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શ્રદ્ધા અને ભક્તિવડે આપની સ્તુતિ કરે છો:હો ભગવન, આપની સેવા ફક્તની પ્રાપ્તિ કરતી નહીં હોય એવું સમજવું એ કેવળ મુર્ખતા છે, તો આપ ઈશ્વરની ભક્તિ સાક્ષાત્ પરંપરાગત ફક્તને આપનારી છે. ૧૦ હવે રાવણનું પરાક્રમ દર્શાવાને માટે રાવણની ભક્તિ કથન કરે છે.

અયત્નાદાપાદ્ય ત્રિભુવનમૈવૈરવ્યતિકરં ।

દશાસ્યો યદ્વાહનમૃત રણકંઠપરવશાન્ ॥

તવૈશ્વર્યં યત્નાદ્દુપરિ વિરિંચ્યો હરિરધઃ ।

પરિચ્છે-તું યાતાવાનિલમનલ્લરકંધવપુષઃ ॥

તતોભક્તિશ્રદ્ધામરગુરુગુણદ્ભ્યાંગિરિશયત્ ।

સ્વયંતસ્થેતાભ્યાંતવ કિમનુવૃત્તિર્ન ફલતિ ॥ ૧૦ ॥

શિરઃ પદ્મશ્રેણીરચિતચરણાં મોરુહબલેઃ ।

સ્થિરા યા સ્ત્વદ્ભક્તે સ્ત્રિપુરહરવિસ્ફૂર્જિતમિદમ્ ॥૧૧॥

અર્થ—હે ત્રિપુરહર, યુદ્ધની ઇચ્છાને લીધે સદા અળ-
વળી રહેલી વીશ ભુજાઓ યુક્તના રાવણને ચત્તરહિતપણે
નિઃશત્રુ યુક્ત ત્રિભુવનનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું તેમાં રાવણનું પરા-
ક્રમ માત્ર આપની સ્થિર ભક્તિજ છે. એ ભક્તિ એવી કે
રાવણ પોતાના દશ મસ્તક દનુજ હસ્તે છેદી, પંક્તિ કરી કમ-
ળની પેઠે આપ પ્રભુને ચરણે બળીદાન આપતો હતો, વિશેષ
કરીને આપનું પૂજનથી સર્વને સકળ વસ્તુની આધિકતાની પ્રાપ્તિ
થવાનો હેતુ છે. ૧૧ હવે શંકરનું મહદ્પાણું સુચવવાને વાસ્તે
રાવણની કુટીલતા દર્શાવે છે.

અમૂલ્ય ત્વત્સેવાસમધિગતસાર મુજવનં ।

બલાત્કૈલાસેઽપિત્વદધિવસતૌ વિક્રમયતઃ॥

અયત્નાદાપાદ ત્રિભુવનમવૈરઘ્નપતિકરં ।

દશાસ્યો યદ્દશાઘ્નભૂત રણકૂડૂપરવશાન્ ॥

શિરઃ પદ્મશ્રેણીરચિતચરણાં મોરુહબલેઃ ।

સ્થિરા યા સ્ત્વદ્ભક્તે સ્ત્રિપુરહરવિસ્ફૂર્જિતમિદમ્ ॥૧૧॥

અલભ્યાપાતાલેऽપ્યલસચલિતાંગુષ્ઠ શિરસિ ।

પ્રતિષ્ઠા ત્વયાસીધ્રુવમુપચિતોમુહ્યતિ સ્વલઃ ॥૧૨॥

અર્થ—હે ભગવનં રાવણુ આપની સમીપ કૈલાસમાં વસતે થકો. આપને પોતાના વીશ ભુજઓનું પરાક્રમ દેખાડતો હવો. આપણા બળને લીધે એ પાતાળમાં ટકી શક્યો નહીં, આપની સેવાલક્ષિતને લીધે રાવણુને બળની પ્રાપ્તિ થઈ તથાપિ આપે આપણા અંગુઠાનો ભાર રાવણુના મસ્તકપર અનાયાસે લીધો, એટલામાં તો તેનાથી ખતાળમાં રહેવાણું નહી. વિશેષ કરીને પારકા ઐશ્વર્યને પામેલા દુષ્ટ જન મોહ પામે છે તે મહાન પુરૂષની કૃપા દુષ્ટજનને ફળદાતા થતી નથી. ૧૨ હવે શંકરના અનુગ્રહથી બાણાસુરનું પરાક્રમ દર્શાવે છે.

યદદ્ધિ સુત્રામ્ણોવરદ પરમૌચ્ચૈરપિ સતી ।

મધશ્ચક્રેવાણઃ પરિજનવિધેયસ્ત્રિભુવનઃ ॥

ન તચ્ચિત્રાં તસ્મિન્વરિવસિતરિ ત્વચ્ચરણયો ।

ર્ન કસ્યાપ્યુન્નત્યૈ ભવતિશિરસસ્ત્વય્યવનતિઃ ॥૧૩॥

અમૂખ્ય ત્વત્સેવાસમધિગતસારં ભુજવનં ।

બલાતકૈલાસેપિ ત્વદધિવસતૌ વિક્રમયત ॥

અલભ્યાપાતાલે અલસચલિતાંગુષ્ઠશિરસિ ।

પ્રતિષ્ઠા ત્વયાસીધ્રુવમુપચિતોમુહ્યતિ સ્વલઃ ॥ ૧૨

યદદ્ધિં સુત્રામ્ણોવરદ પરમે ચ્ચૈરપિસતી ।

મધશ્ચક્રેવાણુઃ પરિજનવિધેય ત્રિભુવનઃ ॥

અર્થ—હે વરદાતા પ્રભુ, ઈંદ્રની અતી ઉત્કૃષ્ટ રૂદ્ધિને ત્રણે ભુવનોને દાસત્વપણે વરતાવનારો આભાસુર પાતાળમાં લઈ ગયો એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે તે આપના ચરણની પુજા કરનારો હતો માટે જે જનો આપને વંદે છે તેઓને રૂગની પ્રાપ્તિ થાય એ પ્રત્યક્ષ છે. ૧૩

અકાંડબ્રહ્માંડક્ષયચકિતદેવાસુરકૃપા ।

વિષેયસ્યાઽઽસીઞ્ચસ્ત્રિનયનવિષંસંહતવતઃ ॥

સ કલ્યાણઃ કંઠે તવ ન કુરુતે ન પ્રિયમહો ।

વિકારોઽપિશ્ણાધ્યો ભુવનભયભંગવ્યસાનિનઃ ॥૧૪॥

અર્થ—હે ત્રિનયના આપે કૃષ્ણખાંડુર વણના વિષનું પાન કર્યું છતાં એ વિષકઠને વિશે સ્થિત હોવાથી અતિશય શોભાને આપે છે. અકાંડ સમય ન છતાં બ્રહ્માડના નાશને દેખીને દેવો તથા અસુરો ભયને પામતા લાગ્યા, તેમજ દેવ તથા અસુરોના કલેશને સહન કરવા સાર આપે કૃપા કરીને

ન તન્વિત્રતસ્મિન્વરિવસિતરિ ત્વચ્ચરણ્યે ।

ન કર્યાપ્યુન્નત્યે ભવતિશિરસસ્ત્વય્યવનતિઃ ॥ ૧૩ ॥

અકાંડબ્રહ્માંડક્ષયચકિતદેવાસુરકૃપા ।

વિષેયસ્યા સીઞ્ચસ્ત્રિનયનવિષંસંહતવતઃ ॥

વિષનું પાન કર્યું તો હે પ્રભુ સસારીજનોના સંસારી દુખો દુર કરવાનું આપને વ્યસનજ છે. ૧૪ હવે કામદેવની કથા વર્ણવે છે.

અસિદ્ધાર્થા નૈવ ક્વચિદપિસદેવાસુરનરે ।

નિવર્તતેનિત્યં જગતિ જયિનો यस્ય વિશિશ્વાઃ ॥

સપશ્યન્નીશત્વામિતરસુરસાધારણમભૂત્ ।

સ્મરઃસ્મર્તવ્યાત્મા ન હિ વશીષ્ઠુ પથ્યઃ પરિભવઃ ॥૧૫॥

અર્થ—હે ઇશ, કામદેવનું બાણ ભાક્ષરહિત છે તેથી તે બાણ આ જગતમાં દેવ, અસુર તથા નરસોકને જીતવાને નિષ્ફળ ન થતાં સર્વને વશીભૂત કરે છે. તથાપી આપની સાથે કામદેવ બીજા ઈંદ્રાદી દેવોની પેઠે વર્તવા લાગ્યો તેથી દહન થયો અને સ્મરણ માત્રનુંજ કામદેવનું શરીર રહ્યું. એ કનીષ્ઠ થયો તેનું કારણ માત્ર જીતેદ્રિય પુરોષને પરાભવ પમાડવાનું છે. એ સુખ નો હેતુ નથી કારણ કે ઇશ્વરનો અનાદર એ વિનાશકારક છે. ૧૫

હવે શકરને નમસ્કાર કરતે થકે ગ્રંથકાર એ પ્રભુના નૃત્યનું કથન કરે છે.

સ કદમાપઃ કંઠે તવ ન કુરતે ન શ્રિયમહો ।

વિકારો પિન્નલ્લ્યો ભુવનમયભંગવ્યસનિનઃ ॥ ૧૪ ॥

અસિદ્ધાર્થા નૈવ ક્વચિદપિસદેવાસુરનરે ।

નિવર્તતે નિત્યં જગતિ જયિનોઃ यस્ય વિશિષ્ઠાઃ ॥

સપશ્યન્નીશત્વામિતરસુરસાધારણમભૂત્ ।

સ્મરઃસ્મર્તવ્યાત્મા નહિ વશીષ્ઠુ પથ્યઃ પરિભવઃ ॥ ૧૫

મહીપાદાશ્રતાદ્વ્રજતિસહસ્રસંશયપદં ।

પદં વિષ્ણોર્ભ્રામ્પદ્મજ પરિઘરુણગ્રહગણમ્ ॥

મુહુર્ગૌર્દૈત્યં ચાત્યનિમૃતજટાતાહિતતટા ।

જગદ્રક્ષાયૈ ત્વં નટસિ નનુ વામૈવ વિભુતા ॥૧૬॥

અર્થ—હે ભગવન, આપે જગતના રક્ષણ તથા દુષ્ટના નાશ
ને અર્થે ચરણો ધરતાં ઉડાવતાં પૃથ્વી નીચી ઉંચી થવા લાગી
એવો નૃત્ય કર્યો, તેથી વિષ્ણુપદ આકાશે ભ્રમણ કરતું હતું,
તથા હાવભાવ બતલાવતાં ભુજઓ ફેરવવાને લીધે નક્ષત્રગણો
રહ્યાં કે નષ્ટ થયાં તે બાબત સંશય થવા લાગ્યો અને ઉભય
સ્વર્ગદ્વર વ્યથા પામ્યા તેમજ જટા પૂરવાથી સ્વર્ગનું એક
પાસુ તાડિત થયું ઘણુકરીને આપનું અશ્વર્ય વિપરિત પણ છે
તથાપ આપ દંશ્વરની ઇચ્છા સ્વતઃ છે ૧૬ હવે શંકરના
વિરાટ સ્વરૂપનું કથન કરે છે.

વિચિત્રવ્યાપીતારાગગુણિતફેનોદ્રપરુચિઃ ।

પ્રવાહો વારાંયઃ પૃથ્વનઋષ્ટદ્વઃ શિરસિતે ॥

મહીપાદાશ્રતા દ્વ્રજતિસહસ્રસંશયપદં ।

પદં વિષ્ણોર્ભ્રામ્પદ્મજ પરિઘરુણગ્રહગણમ્ ॥

મુહુર્ગૌર્દૈત્યં ચાત્યનિમૃતજટાતાહિતતટા ।

જગદ્રક્ષાયૈ ત્વં નટસિ નનુ વામૈવ વિભુતા ॥ ૧૬ ॥

જગદ્દ્વીપાકારં જલધિવલયં તેન કૃતમિ ।

ત્યનેનૈવોન્નેયંધૃતમહિમ દિવ્યં તવ વપુઃ ॥૧૭॥

અર્થ—હે જગદ્ધાર, આપના શરીરપર મહાન જળ વાહુ ઝીણી પ્રપ્રરતી પેઠે વરસતો દેખાય છે તેથી વિરાટ સ્વરૂપનું પરિણામ નથી એ જળવાહુ આકાશવત વ્યાપક અને તારા તથા નક્ષત્રોના સમુદ્યમાં દ્રેણુ સમાન છતાં તેજનો ભાષ્ય થાયછે, જેમ નગરીની પાછળ ચોતરફ ખાઈ હોય છે તેમ જગના વાહુને લીધે ચોતરપ્રથી સર્વ જગતને આરણ્ય કર્યું છે એ રીતે આપના વિરાટ શરીરને અનુમાનથી જાણી શકાય છે કે આપનું વધુ શરીર દિવ્ય પ્રભાવયુક્ત છે. ૧૭

રથઃશૌણી યંતા શતધૃતિરર્ગેદ્રો ધનુરથો ।

રથાંગે ચંદ્રાકૌરથચરણપાણિઃ શર ઇતિ ॥

વિવદ્વ્યાપીતારાગણુગુણિતકેનોદ્ગમરુચિઃ ।

પ્રવાહો વારાંયઃ પૃષ્ઠતલ્લધુદ્બઠઃ શિરસિતે ॥

જગદ્દ્વીપાકારં જલધિવલયં તેન કૃતમિ ।

ત્યનેનૈવોન્નેયં ધૃતમહિમ દિવ્યં તવ વપુઃ ॥ ૧૭ ॥

દિધક્ષોસ્તે કોડ્યં ત્રિપુરતૃણમાઢંબરવિધિ ॥

વિધેયૈઃ ક્રીડંત્યો ન સ્વલુ પરતંત્રા પ્રભુધિયઃ ॥૧૮॥

અર્થ—હે દેવ, જે સમય ત્રીપુરને દહન કરવાની આપની ઇચ્છા થઈ તે સમય પૃથ્વીરૂપી રથ, બ્રહ્મારૂપી સારથી, હિમાચલ પર્વતરૂપી ધનુષ, સૂર્ય તથા ચંદ્રરૂપી રથના પૈડાં, જળરૂપી રથ ચરણ એટલે રથની પેંજણિઓ તથા વિષ્ણુરૂપી બાણ કર્યા તો બાલ વીર્ય, શક્તિ તથા બુદ્ધિ થકી યુક્ત પુરુષો નિશ્ચય કરીને પરાધિનપણે ક્રિડા ન કરતાં નિજ શક્તિથી વિનોદ કરે છે. ૧૮

હરિસ્તે સાહસ્રં કમલવલિમાધાય પદયો ।

ર્યદેકોને તસ્મિન્નિજમુદહરન્નેત્રકમલમ્ ॥

ગતોભક્ત્યુદ્રેકઃ પરિણતિમસૌ ચક્રવપુષા ।

ત્રયાણાં રક્ષાયૈ ત્રિપુરહર જાગર્તિ જગતામ્ ॥૧૯॥

અર્થ—હે ત્રિપુર હરી, આપના ચરણની પૂજા વિષ્ણુ સહસ્ત્ર દમણાડે કરતા હોવા, તેમાં એક એણું હોય તો પોતે

રથઃક્ષોણી ચંતા શતધૃતિરગે દ્રો ધનુરથો ।

રથાંગે ચંદ્રાકૌરથચરણપાણિઃ શર ધતિ ॥

દિધક્ષોસ્તે કોડ્યં ત્રિપુરતૃણમાઢંબરવિધિ ।

વિધેયૈઃ ક્રીડંત્યો ન સ્વલુ પરતંત્રા પ્રભુધિયઃ ॥ ૧૮ ॥

હરિસ્તે સાહસ્રં કમલવલિમાધાય પદયો ।

ર્યદેકોને તસ્મિન્નિજમુદહરન્નેત્ર કમલમ્ ॥

પોતાના નેગ કમળની તુલ્યનો સંકલ્પ કર્યો તેથી અધિક ભક્તિને લીધે ચક્રરૂપ ધારણ કરીને સ્વર્ગ, મૃત્યુ તથા પાતાલ એ ત્રણે લોકનું રક્ષણ તમેજ કરો છો. એ રીતે સુદર્શન ચક્રની શક્તિ વિષ્ણુને તમેજ આપેલી છે. ૧૯ હવે કર્મ ફલના દાતા શંકરનેજ પ્રતિપાદન કરે છે.

ક્રતૌ સુપ્તે જાગ્રત્સ્વપ્નસિ ફલયોગે ક્રતુમતાં ।

ક વર્મ પ્રધ્વસ્તં ફલતિ પુરુષારાધનમૃતે ॥

અતસ્ત્વાં સંપ્રદ્યક્રતુષુ ફલદાનપ્રતિભુવં ।

શ્રુતૌ શ્રદ્ધાં વધ્ધ્વા દૃઢપરિકરઃ કર્મસુ જનઃ ॥૨૦॥

અર્થ—હે ભગવન્, સકામી પુરુષો કર્મ બાળત દૃઢ વિશ્વાસ કરીને વર્તન કરે છે, અને શ્રુતિ અથવા વેદ વાક્ય પર દૃઢ વિશ્વાસ કરીને કર્મ કરે છે, વળી ક્રતુયજ્ઞમાં ફલદાતા આપને જાણીને કર્મ કરે છે, વિનષ્ટ કર્મપૂળની પ્રાપ્તિ તમેજ કરો છો. અને પુરુષોને નષ્ટ પૂળની પ્રાપ્તિ હૃદયરની આરાધના વિના સિદ્ધ થતી નથી. ૨૦ હવે શંકરના કોપથી દક્ષપ્રજાપતિના યજ્ઞનો વિધ્વંસ થયો તે કથન કરે છે.

ગતો મકલ્પદ્રુકઃ પરિણતિમસૌ ચક્રવપુષા ।

ત્રયાણા રક્ષાયૈ ત્રિપુરહર જગર્તિ જગતામ્ ॥ ૧૯ ॥

ક્રતૌ સુપ્તે જાગ્રત્સ્વપ્નસિ ફલયોગે ક્રતુમતાં ।

ક વર્મ પ્રધ્વસ્તં ફલતિ પુરુષારાધનમૃતે ॥

ક્રિયાદક્ષો દક્ષઃ ક્રતુપતિરધીશસ્તતુમૃતા ।

મૃષીણામર્ત્વિજ્યં શરણદ સદસ્યાઃ સુરગણાઃ ॥

ક્રતુભ્રેશસ્તત્ત્વઃ ક્રતુફલવિધાનવ્યસનિનો ।

ધ્રુવં કર્તુઃ શ્રાદ્ધ વિધુરમભિચારાય હિ મસ્વાઃ ॥૨૧॥

અર્થ—શરણુદાતા, દક્ષપ્રજાપતિ ક્રિયા કર્મમાં કુશળ હોતો અને યજ્ઞ કર્મ બાબત યજ્ઞમાન પણ આપજ હતા, વશિષ્ઠાદિક કૃષીઓ યજ્ઞમાં કૃત્વીજ (કર્મનાં કરાવનાર) હતા તેમજ ઇંદ્રાદિક દેવો દક્ષપ્રજાપતિની સલામાં પ્રેરા હતા, એ રીતની સામગ્રી દક્ષના યજ્ઞમાં હતી તથાપિ આત્મા કોપને લીધે નષ્ઠ થઈ કારણ કે, યજ્ઞમાં યજ્ઞમાનને કુળ સંપાદન કરવાનું આપને વ્યસનજ છે તથાપિ યજ્ઞમાનની શ્રદ્ધા વીના યજ્ઞકર્મ વિશેષ કરીને વિપર્યયનો હેતુ થાય છે. ૨૧

હવે પ્રજાપતિના કામનો આવિર્ભાવ મુચવે છે.

અતસ્ત્વાં સંપ્રેક્ષ્ય ક્રતુષુ ફલદાનપ્રતિભુવં ।

શ્રુતૌશ્રાદ્ધાં બધ્ધ્વા દદપરિકરઃ કર્મસુ જનઃ ॥ ૨૦ ॥

ક્રિયાદક્ષો દક્ષઃ ક્રતુપતિરધીશસ્તતુ મૃતા ।

મૃષીણામર્ત્વિજ્યં શરણુદ સદસ્યાઃ સુરગણાઃ ॥

ક્રતુભ્રેશસ્તત્ત્વઃ ક્રતુફલવિધાનવ્યસનિનો ।

ધ્રુવં કર્તુઃ શ્રાદ્ધ વિધુરમભિચારાય હિ મસ્વાઃ ॥ ૨૧॥

પ્રજાનાથં નાથ પ્રસભમભિકં સ્વાંદુહિતરં ।
 ગતં રોહિદ્ભૂતાં રિરમયિષુ મૃણ્યસ્ય વપુષા ॥
 ધનુષ્પાણેર્યાતં દિવમપિસપત્રાકૃતમમું ।
 ત્રસંત તેઽચાપિ ત્યજતિ ન મૃગવ્યાધરભસઃ ॥૨૨॥

અર્થ—હે ભુનાથ, આપનો મૃગ સમાનનો વેગ હાલ વર્તી
 માનકાગમાં પણ મટતો નથી. કારણ કે, આપના હાથમાં ધનુષ્ય
 છતાં પ્રજાનાથે લજ્જિત હોતે થકે મૃગ શરીર ધર્યું અને બ્રહ્મદેવ
 આપની પુત્રી મૃગલીનું શરીર ધરીને નાસવા લાગ્યા તથાપિ
 પ્રજાનાથે અતિ કામથી વ્યાકુળ હોતે થકે પાછળને પાછળ ધાવા
 માંડ્યું. આપના ભયથી બ્રહ્મા પણ સ્વર્ગમાં નાસવા લાગ્યા તો
 પણ તેણે બ્રહ્માની પુંઠ મેલી નહિ અને આપે પણ તેનો પીછો
 છોડ્યો નહિ તેથી અદ્યાપી પણ એ તારાઓ આકાશમાં મૃગશિર
 નક્ષત્રમાં જણાય છે. ૨૨ હવે પાર્વતીનો મૂઠભાવ કથન કરેછે.

સ્વભાવણ્યાશંસા ધૃતધનુષમન્દાય તૃણવ ।
 ત્યુરઃ પ્લુષ્ઠં દૃષ્વા પુરમયન પુષ્પાયુધમપિ ॥

સ્વભાવણ્યાશંસા પ્રસભમભિકં સ્વાંદુહિતરં ।

ગતં રોહિદ્ભૂતા રિરમયિષુ મૃણ્યસ્ય વપુષા ॥

ધનુષ્પાણેર્યાતં દિવમપિસપત્રાકૃતમમું ।

ત્રસંત તેઽચાપિ ત્યજતિ ન મૃગવ્યાધરભસઃ ॥ ૨૨ ॥

યદિ સ્ત્રિયં દેવી યમનિરતદેહાર્થઘટના ।

દર્શૈતિત્વામદ્ધા વત વરદ મુખ્યા યુવતયઃ ॥૨૩॥

અર્થ—હે પુરમથન, વિરહરૂપી ધનુષ્ય ધારણ કરીને ઉભેલો કામદેવ તૃણની પેડે શીઘ્રદહન થયો તે તથા આપનું અર્ધ શરીર પોતાના શરીરમાં વિધમાન છે એમ જાણવા છતાં પારવતી આપની સન્મુખ આવીને ઉભાં અને સ્વલાવણ્યનું અભિમાન કરતેથકે આપને સ્ત્રી લંપટ માનવા લાગ્યાં તો સ્ત્રી જાતિ મૂઢછે

સ્મશાનેષ્વાક્રીડા સ્મરહર પિશાચાઃ સહચરા ।

શ્ચિતા મસ્માલેપઃ સ્વગપિ મૃકરોટ્ટીપરિકરઃ ॥

અમંગલ્યં શીલં તવ ભવતુ નામૈવમશિલં ।

તથાપિ સ્મર્તૃણાં વરદ પરમં મંગલમસિ ॥૨૪॥

અર્થ—હે સ્મરહર, આપ સ્મશાનમાં ક્રીડા કરો છો આપની સાંભે પિશાચો રહે છે તથા અગે સ્મશાનની ભસ્મલેપન કરવા છતાં મનુષ્યોનાં તુમલાંતી માળા ધારણ કરો છો. હે વરદા-યક શંભુ એ રીતે આપની સામગ્રી અમંગલરૂપ છે તથાપિ જે પુરૂષો આપનું સ્મરણ કરે છે તેઓને આપ મંગલરૂપ છો. ૨૪

સ્વલાવણ્યાશંસા ધૃતધનુષમહનાયતૃણુવ ।

તુરઃપ્લુષ્ટં દ્રષ્ટ્વા પુરમથન પુષ્પાસુધમપિ ॥

યદિ સ્ત્રિયં દેવી યમનિરતદેહાર્થઘટના ।

દર્શૈતિત્વામદ્ધા વત વરદ મુખ્યા યુવતયઃ ॥૨૩॥

મનઃપ્રત્યવિચત્તે સવિધમવિધાયાત્તમરુતઃ ।
 પ્રહૃષ્યદ્રોમાણઃ પ્રમદસલિલોત્સંગિતદશઃ ॥
 યદાલોક્યાલ્હાદં હૃદ ઇવ નિમજ્જ્યામૃતમયે ।
 દધત્યંતસ્તત્ત્વ કિમપિ યમિનસ્તત્કિલભવાન્ ॥૨૫॥

હે ભગવન, ચિત્તને વીષય તરપૂથી રોકીને યોગ શાસ્ત્રમાં
 કહેલાં સાધનો કરીને આપની તરફ ચિ-ત્ત લગાવીને; આપ
 પ્રાણ તથા અપાનવાયુનું નીરોધન કરતે થકે હૃદના આનંદને
 લીધે રૂઆટાં રૂઆ થયા છતાં પ્રમાદ આનંદ વડે જે જેઓના
 નેત્રોમાં જલ ભરાઈ ગયું છે એવા યમી યોગીઓ આપના સ-
 ચ્છીદાનંદ રૂપને પોતાના અંતઃકરણમાં ધારણ કરીને જેમ શીતળ
 તળાવમાં ફીડા કરવાથી પુરૂષ આનંદ પામે છે તેમ આપના
 અમૃતરૂપી તત્ત્વને ધારણ કરીને આનંદ પામે છે. ૨૫

સ્મશાનેષ્વાક્રીડસ્મરદર પિશાચાઃ સદયરા ।
 ચિતાભસ્માલેપઃ સગપિ નૃકરોટી પરિકરઃ ॥
 અમંગલ્યં શીઘ્રં તવ ભવતુ નામૈવમખિભં ।
 તથાપિ સ્મર્તૃણાં વરદ પરમં મંગલમસ્મિ ॥૨૬॥
 મનઃપ્રત્યક્રિય-તે સવિધમવિધાયાત્તમરુતઃ ।
 પ્રહૃષ્યદ્રોમાણુઃ પ્રમદસલિલોત્સંગિતદશઃ ॥
 યદાલોક્યાલ્હાદં હૃદ ઇવ નિમજ્જ્યામૃતમયે ।
 દધત્યંતસ્તત્ત્વ કિમપિ યમિનસ્તત્કિલભવાન્ ॥૨૫॥

ત્વમર્કસ્ત્વ સોમસ્ત્વમસિ પવનસ્ત્વં હુતવહ ।

સ્ત્વમાપસ્ત્વં વ્યોમ ત્વમુચરણિરાત્મા ત્વમિતિચ ॥

પરિચ્છિન્નામેવં ત્વયિપરિણતા વિભ્રંતિ ગિરં ।

ન વિદ્મસ્તત્ત્વં વયમિહ તુ યત્વં ન ભવસિ ॥૨૬॥

અર્થ—હે ભગવન સુર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, જલ, આકાશ, પૃથ્વી તથા સર્વના સાક્ષીરૂપ આત્મા એ સર્વરૂપે આપજ છે, આપના સ્વરૂપને જાણનારા પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા પુરુષો પોતાની વાણીવડે આપના સ્વરૂપનું જુદું જુદું કથન કરે છે, હું આ જગતમાં આપનાથી કેઈપણ પૃથક વસ્તુ દેખતો નથી તો સદા જડ તથા ચૈતન્યરૂપ આપજ છે. ૨૬ હવે ઓંકાર તથા શંકરનો વાચ્ય વાચક સંબંધ કથન કરે છે.

ઝાર્ઘીં તિસ્રો વૃત્તિ સ્ત્રિભુવનમથો ત્રીનપિ સુરા ।

નકારાચૈવૈર્ણેશ્વિભિરભિદધત્તીર્ણવિકૃતિ ॥

સ્તુરી યં તેધામ ધ્વનિભિરબરુધાનમણુભિઃ ।

સમસ્તવ્યસ્ત્વં ત્વાં શરણદ શૃણાત્યોમિતિ પદમ્ ॥૨૭॥

ત્વમર્કસ્ત્વ સોમસ્ત્વમસિ પવનસ્ત્વં હુતવહ ।

સ્ત્વમાપસ્ત્વં વ્યોમ ત્વમુચરણિરાત્મા ત્વમિતિચ ॥

પરિચ્છિન્નામેવં ત્વયિપરિણતા વિભ્રંતિ ગિરં ।

ન વિદ્મસ્તત્ત્વં વયમિહ તુ યત્વં ન ભવસિ ॥૨૬॥

હે શરણુદ, ઓં, ઓ પદ વડે આપની સ્તુતિ થાય છે. ઓંકાર સર્વ રૂપથી સમસ્ત તથાઅ હાયરૂપે વ્યસ્ત ભિન્ન છે. અકાર ઊકાર તથા મકાર એ ત્રણ વર્ણવડે રૂગ, યજુ તથા સામ એ ત્રણ વેદોને ધારણ કરે છે તથા ઉદાત અનુદાત તથા સ્વરીત ભેદે કરીને સર્વ સ્વર તથા વ્યંજનોને ધારણ કરે છે. ત્રણ લોક તથા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રૂદ્ર એ ત્રણ દેવોને પણ ઓંકાર ધારણ કરે છે. એ ઓંકાર આપના સૂક્ષ્મ તેજ તુરીયા નામના ધારામા વ્યાપક છે, એ તુરીયાનું સ્વરૂપ એવું છે કે, જાત્રતાવસ્થામાં હૃદયથી કંઠ સુધી, સ્વપ્નમાં કંઠથી તાળુ સુધી, સુષુપ્તિમાં તાલુથી લલાટ સુધી તથા શિવ તત્ત્વ તુરીયામાં લલાટથી કુંડળી સુધી વ્યાપક છે. તુરીયા સ્વરૂપ ષટ્ વિકારથી પૃથક છે ૨૭ હુવે ધ્યાન કરવા સારુ આઠ નામનું ધ્યાનાષ્ટક ઇથન કરે છે.

भवः सर्वो रुद्रः पशुपतिरथोग्रः सहमहां ।

स्तथा भीमेशानाविति यदभिधानाष्टकमिदम् ॥

अमुष्मिन्प्रत्ये प्रविचरतिक देव श्रुतिरपि ।

प्रियायास्मै धाम्ने प्रणिहितनमस्योऽस्मि भवते ॥૨૮॥

ત્રયીં તિલ્લો વૃ-તી સ્ત્રિશુવનમથો ત્રીનપિસુરા ।

નકારાદ્યૈર્વૈશ્વિભિરભિદ્યતીર્ણવિકૃતિ ॥

સ્તુરીયં તે ધામધ્વનિભિરવરુંધાનમણ્ણિઃ ।

સમસ્ત વ્યસ્તં ત્વાં શરણુદ ગૃણાત્યોમિતિ પદમ્ ॥૨૭॥

અર્થ—હે હુદેવ, આપના અભિધાનાષ્ટકનાં આઠ નામ છે, વેદશ્રુતિ એક નામને લિન્ન લિન્ન કરીને કહે છે. પહેલું ભવ, બીજું શર્વ, ત્રીજું રૂદ્ર, ચોથું પશુપતિ, પાંચમું ઉથ, છઠું મહાનપણાને લીધે મહાદેવ, સાતમું ભીમ તથા આઠમું ઈશાન નામ છે. હે ભગવન હું અંધકર્તા આપના તુરીયા સ્વરૂપને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. ૨૮

નમો નેદિષ્ઠાય પ્રિયદેવદર્શિણાય ચ નમો ।

નમઃ ક્ષોદિષ્ઠાય સ્મરહર મહિષ્ઠાય ચ નમઃ ॥

નમો વર્ષિષ્ઠાય ત્રિનયન યત્રિષ્ઠાય ચ નમો ।

નમઃ સર્વસ્મૈ તે તદિદમિતિ શર્વાય ચ નમઃ ॥૨૯॥

હે પ્રિય દેવ સમિપ સ્થિતિ એટલે આપના અંતર્યામી સ્વરૂપને તથા દુર દિશાને વિષે સ્થિત એટલે આપના મહાનરૂપને નમસ્કાર કરું છું. મન વાણીથી પર એવા આપના સૂક્ષ્મ વૃદ્ધતરૂણ સર્વ ચરાચર તથા સર્વ ચરાચરથી પણ પર એવા આપના શુદ્ધ સ્વરૂપને હું નમસ્કાર કરું છું, એ રીતે સર્વ દ્રષ્ટાદ્રશ્યરૂપ તમેજ છો. ૨૯ હવે ત્રણ ચરણવડે શંકરના સગુણ સ્વરૂપ તથા ચોથા પદ વડે નીર્ગુણ સ્વરૂપનું કથન કરે છે.

ભવઃ શર્વો રૂદ્રઃ પશુપતિરથોઽગ્રઃ સહમહાં ।

સ્તથાભીમેશ્વાનાયિનિ યદભિધાનાષ્ટકમિદમ્ ॥

અમુષ્મિન્પ્રત્યેકં પ્રવિચરન્તિ દેવ શ્રુતિરપિ ।

પ્રિયાયાસ્મૈ ધામ્ નેપ્રણિહિતનમસ્ત્યોઽરિમ ભવતે ॥૨૮॥

બહુલરજસે વિશ્વોત્પત્તૌ ભવાય નમો નમઃ ।

પ્રબલતમસે તત્સંહારે હરાય નમો નમઃ ॥

જનસુખકૃતે સત્વોદ્રિક્તૌ મૃડાય નમો નમઃ ।

પ્રમહસિ પદે નિસ્તૈગુણ્યે શિવાય નમો નમઃ ॥૩૦॥

અર્થ:-હે ભગવાન, સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરવાના હેતુથી ધારણ કરેલા રજોગુણ યુક્ત અધિષ્ઠાન એટલે આપના ભવ રૂપને, સૃષ્ટિ સંહારના હેતુથી ધારણ કરેલા પ્રબલ તમો ગુણ યુક્ત અધિષ્ઠાન એટલે આપના હર રૂપને તથા સૃષ્ટિનું પાલન કરવાના હેતુથી ધારણ કરેલા સત્વગુણ યુક્ત અધિષ્ઠાન એટલે આપના મુળ રૂપને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું અને ત્રિગુણથી પર (મુદુ) એવા તુરિયા રૂપી આપના સચ્ચિદાનંદ શિવરૂપને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું એ રીતે ભક્તિની અધિકતાથી અથવા કર્તા વારંવાર નમસ્કાર કરે છે. ૩૦

નમો નેત્રિયાય પ્રિયદંડવિષ્ણાય ચ નમો ।

નમ ક્ષોદ્ધિષ્ણાય સ્મરહર મહિષાય ચ નમઃ ॥

નમો વર્ષિષ્ણાય ત્રિનયન યત્રિષ્ણાય ચ નમો ।

નમઃ સર્વસ્મૈ તે તદ્દિદમિતિ શર્વાય ચ નમઃ ॥૨૯॥

બહુલરજસે વિશ્વોત્પત્તૌ ભવાય નમો નમઃ ।

પ્રબલતમસે તત્સંહારે હરાય નમો નમઃ ॥

જનસુખકૃતે સત્વોદ્રિક્તૌ મૃડાય નમો નમઃ ।

પ્રમહસિ પદે નિસ્તૈગુણ્યે શિવાય નમો નમઃ ॥૩૦॥

કૃશપરિણતિચેતઃ કલેશવશ્યં ક્વ ચેદં ।

ક્વ ચ તવગુણસીમોલ્લંઘિની શશ્વદહિઃ ॥

इति चकितममंदीकृत्य मां भक्तिराधा ।

द्वरद चरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारम् ॥૩૧॥

અર્થ—હે વરદાતા, સ્વપ્ન વિચારની પેઠે આપને કૃશ એટલે અલ્પ પ્રભુભ કરું છું. હું કલેશ વશ એટલે દુઃખને લીધે પરાધીન છું આપનો મહિમા ત્રણ ગુણની મર્યાદાથી પૃથક વર્તે છે એ રીતે ભય ગણતો થકો હું આપની નિર્ભય ભકિત કરું છું અને વાક્ય રૂપી પુષ્પોની માળાઓ આપના ચરણને વિષે અર્પણ કરું છું. ૩૧

असितगिरिसमं स्यात्कज्जलं सिन्धुपात्रे ।

सुरतरुवरशाखा लेखिनी पत्रामूर्वी ॥

लिखति यदि ग्रहीत्वा शारदा सर्वकालं ।

तदपि तत्र गुणानामीश पारं न याति ॥૩૨॥

અર્થ—હે ઇંશ, નીલગિરી જેટલા કાજળની સમુદ્ર જેવડા પાત્રમાં સમાઈ રહે એટલી રશનાઈ કરી, આ જગત પરનાં

કૃશપરિણતિચેતઃ કલેશવશ્યં ક્વ ચેદં ।

ક્વ ચ તવગુણસીમોલ્લંઘિની શશ્વદહિઃ ॥

इति चकितममंदीकृत्य मां भक्तिराधा ।

द्वरद चरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारम् ॥૩૧॥

જેટલાં દેવતાઈ આડ છે, તેમની શાખાઓની લેખણો કરી
પૃથ્વીના પૃષ્ઠ જેવડા કાગળમાં સર્વનાં ઉરતાં અપળ લખનાર
સરસ્વતી સદા કાળ લંખ્યા કરે તો પણ આપના ગુણોનો પાર
આવે નહીં હવે આ મહિમ્નનો કર્તા પોતાનું નામ
દર્શાવ્યા છતાં ઇશ્વર સ્તુતિ કરે છે.

અસુરસુરમુનીંદ્રૈર્ચિતસ્યૈદુમૌલે ।

ગ્રંથિતગુણમહિમ્નોર્નિગુણસ્યૈશ્વરસ્ય ॥

સકલગણવરિષ્ઠઃ પુષ્પદંતાભિધાનો ।

રુચિરમલધુવૃત્તૈઃ સ્તોત્રમેતચ્ચકાર ॥૩૩॥

અર્થ—હે બ્રાહ્માસુરોદિ અસુરો, બ્રહ્માદિ દેવો તથા મ-
ન્વાદિ નરેન્દ્રો વગેરે સર્વે, જે ઇશ્વરના મસ્તક પર ચંદ્ર છે
તથા માયાની ઉપાધિ સહિત પોતેજ ઇશ્વર છે કે જેમના
ગુણોનો મહિમા અતિ વિખ્યાત છતાં, અનન્વય, વંશપરંપરા
ગોચરહિત તથા નીર્ગુણ છે, તે ઇશ્વરનું અર્ચન પૂજન
કરે છે. તેમની મધુર પ્રેમકાર વૃત્તિથી; સકલ ગુણોથી
સંયુક્ત એવો હું પુષ્પદંત આચારી આ મહિમ્ન સ્તોત્રવડે

અસિતગિરિસમં સ્યાતકજ્જલં સિંધુપાત્રે ।

સુરતરુવરશાખાલેખિની પત્રમુવી ॥

લિખતિ યદિ ગૃહીત્વા શારદા સર્વકાલં ।

તદ્દાપિ તવ ગુણનાભીશ પારં ન યાતિ ॥ ૩૨ ॥

સ્તુતિ કરું છું. ૩૩ હવે પુષ્પદંત આચારી પોતાની સિધ્ધિની પ્રાપ્તિને વાસ્તે ફરી શંકરની સ્તુતિ કરે છે.

અહરહરનવત્ર્યં ધૂર્જટેઃ સ્તોત્રમેત ।

ત્પઠતિ પરમભક્ત્યા શૂદ્ધચિત્તં પુમાંન્યઃ ॥

સ ભવતિ શિવલોકે રુદ્રતુલ્યસ્તથાઽઽ ।

પ્રચુરતરધનાયુઃ પુત્રવાન્કીર્તિમાંશ્ચ ॥૩૪॥

અર્થ—આ મહિમ્નસ્તોત્રનો પાઠ કરતાં હું પુષ્પદંત આચારી હહું છું કે જે મનુષ્ય હાથ જોડીને, શંકરમાં ચિત્ત લગાવીને શ્રધ્ધાવડે આ મહિમ્ન સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે તે પુરુષ કિંનરોએ સતવન કરેલા શિવની સમીપ કૈલાસમાં વાસ કરે છે. આ મહિમ્નનો પાઠ કરનાર પુરુષનું ઇન્દ્રાદિ દેવો તથા વશિષ્ઠાદી મુર્તિઓ વગેરે પુજન કરે છે. જે પુરુષ સદ્ગુણ ભાવે આ મહિમ્નનો પાઠ કરશે તે પુરુષ સ્વર્ગને પામશે. તથા નિષ્કામપણે કરશે તે પુરુષ મુક્ત થશે. આ મહિમ્નનો પાઠ કરનારા સર્વ પુરુષો અતઃકરણ શુદ્ધિદ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થવાથી મોક્ષ પામશે માટે આ મહિમ્ન સ્તુતિનું મહાન પૂજ છે.

અસુરસુરમુનીન્દ્રૈરર્થિતસ્યેન્દુમૈત્રે ।

ર્થિતગુણમહિમ્નોનિર્ગુણસ્યેશ્વરસ્ય ॥

સકલગણર્વારઃ પુષ્પદંતાભિપ્રાનો ।

રુચિરમલધુવૃન્તૈઃ સ્તોત્રમેતઅચકાર ॥ ૩૩ ॥

દીક્ષા દાનં તપસ્તીર્થં જ્ઞાનં યાગાદિકાઃ ક્રિયાઃ ॥

મહિમ્નસ્તવપાઠસ્ય કલાં નાર્હતિ પોઢશીમ્ ૩૫

દીક્ષા કર્મના નીચમ, દાન, તપ, તીર્થયાત્રા, હોમ તથા
યજ્ઞાદિ કર્મકાંડ ક્રિયા કરવાથી જે જે ફલોની પ્રાપ્તિ થાય
છે તે સર્વ ફલોની પ્રાપ્તિઓનો સમુદાય મહિમ્ન સ્તોત્રની
સોળમી કલાને પણ પહોંચતો નથી. ૩૫

આસમાપ્તિષ્ઠસ્તોત્ર પુણ્યં ગંધર્વમાપિત્મ્ ॥

અનુષ્ઠ્ય મનોહારિ શૈર્વર્નાશ્વર્ગનમ્ ॥૩૬॥

અર્થ—પરીત્રતાના હેતુયુક્તનું આ સ્તોત્ર સમાપ્ત થયું
છે આ સ્તોત્રનું કથન પુણ્યદાન ગંધર્વે કરેલું છે. આ મહિ-
મ્ન સ્તોત્ર તુલ્ય બીજી કોઈપણ સ્તોત્ર નથી તેથી આ સ્તોત્ર
વીશે સર્વનું મન આસકત થાય છે. આ સ્તોત્રમાં માત્ર
ઈશ્વરનું જ વર્ણન કર્યું છે. કારણ કે ઈશ્વરના ગુણ કથનની
આગળ બીજી સકળ ચતુરાઈઓ બ્યર્થ છે. ૩૬

અહરહરનવદ્યં ધૂર્જટે. સ્તોત્રમેત ।

ત્યહતિ પરમભક્ત્યઃ શુદ્ધચિત્તઃ પુમાન્યઃ ॥

સ ભવતિ ક્ષિવલોકે રુદ્રતુલ્યસ્તથાઽત્ર ।

પ્રચુરતરધનાયુઃ પુત્રવાન્કીર્તિર્ભાશ્ચ ॥ ૩૪ ॥

દીક્ષા દાનં તપસ્તીર્થં જ્ઞાનં યાગાદિકાઃ ક્રિયાઃ ॥

મહિમ્નસ્તવપાઠસ્ય કલાં નાર્હતિ પોઢશીમ્ ॥ ૩૫ ॥

મહેશાન્નાપરો દેવો મહિમ્નો નાપરા સ્તુતિઃ ॥

અધોરાન્નાપરો મંત્રો નાસ્તિ તત્ત્વં ગુરો પરમ્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—શંકર સમાન કોઈ દેવ નથી, અધોર મંત્ર સમાન કોઈ મંત્ર નથી બ્રહ્મવેતા ગુરુ સમાન કોઈ ગુરુ નથી; તેમજ મહિમ્ન સ્તોત્ર સમાન દેવરની કોઈ સ્તુતિ નથી. ૩૭

કુસુમદશનનાથા સર્વગંધર્વરાજઃ ।

શશિચરચરમૌલેન્દ્રદેવસ્ય દાસ ॥

સ ગુરુનિજમહિમ્નો ભ્રષ્ટ એવાસ્ય રોષા ।

ત્સ્તવનમિદમ્કાંતિદિવ્ય દિવ્ય મહિમ્નઃ ॥૩૮॥

અર્થ—જેના પુષ્પ તુલ્ય માંત છે, સકલ ગંધર્વોનો રાજા છે, દેવતાદેવ શંકરનો દાસ છે, તેણે ચંદ્રશેખર એટલે મહાદેવના આ મહિમ્ન સ્તોત્રની રચના કરી છે શંકરના રોષને લીધે પુષ્પદંત આચારીની આકાશ ગમનની સિદ્ધિનો નાશ થયો છે, તેથી દેવોના ગુરુ શંકરની સ્તુતિ આ મહિમ્ન સ્તોત્રમાં કથન કરી છે આ મહિમ્ન સ્તુતિ સર્વેની સ્તુતિ કરતાં

આસમાપ્તમિદંસ્તોત્રપુણ્ય ગંધર્વભક્ષિતમ્ ॥

અનુપમ્ય મનોહારિ શૈવમીશ્વરવર્ણનમ્ ॥૩૯॥

મહેશાન્નાપરો દેવો મહિમ્નો નાપરા સ્તુતિઃ ॥

અધોરાન્નાપરો મંત્રો નાસ્તિ તત્ત્વં ગુરો પરમ્ ॥૩૭॥

અધીક તથા દિવ્ય છે. કારણ કે આ સ્તુતિ દિવ્ય આત્માની પ્રાપ્તિનો હેતુ છે. તેથી આ સ્તોત્ર દિવ્ય છે. ૩૮ હવે મહિમ્ન સ્તોત્રના પાઠનું ફળ કથન કરે છે.

સુરવરમુનિપૂજ્યં 'સ્વર્ગમોક્ષૈકહેતુ ।

પઠતિ યદિ મનુષ્યઃ પ્રાંજલિર્નાન્યચેતાઃ ॥

વ્રજતિ શિવસમીપ કિન્નરૈઃ સ્તૂયમાનઃ ।

સ્તવનમિદમમોઘં પુષ્પદંતપ્રણાતમ્ ॥૩૯॥

અર્થ—જે પુરુષ પ્રાતઃકાળે બિઠીને પરમ ભકિતવડે શંકરની સ્તુતિનો આ પાઠ કરશે તે પુરુષ ચિતશુદ્ધિ દ્વારાએ શીવલોકમાં રંતુલ્ય જ્ઞાનવાન થશે. સકામી પુરુષોના આત્મકાય કારણ સહીત ધન પુત્રાદિ સમૃદ્ધિયુક્ત થશે. આ મહીમ્નનો પાઠ કરનારો પુરુષ દીર્ઘાયુ થવા છતાં પુત્ર કીર્તિમાન થશે. આ મહીમ્નનો પાઠ સકામી પુરુષોને ભોગનો હેતુ છે તથા નિષ્કામી પુરુષોને અંતઃકરણનો શુદ્ધિ થવાથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિને લીધે મોક્ષનો હેતુ છે. ૩૯ હવે આ સ્તોત્રની સમાપ્તિ કરેછે

કુમ્ભમદશનનાભા સર્વગંધર્વરાજઃ ।

શશિધરવરમૈભેદેવદેવસ્ય દાસઃ ॥

સગુરુનિજમહિમ્નો બ્રહ્મ એવાસ્ય રાપા ।

સ્તવનમિદમકાર્પીદિવ્ય દિવ્યં મહિમ્નઃ ॥ ૩૮ ॥

શ્રી પુષ્પદંતમુખપંકજનિર્ગતૈન ।

સ્તોત્રેણકિલ્લિષહરેણ હરપ્રિયેણ ॥

કંઠસ્થિતેન પઠિતેન સમાહિતેન ।

સુપ્રીણિતો ભવતિ ભૂતપતિર્મહેશઃ ॥૪૦॥

અર્થ—આ મહોન્ન સ્તોત્ર શ્રી પુષ્પદંત આચાર્યનામુખમાંથી પ્રગટ થયું છે. આ મહોન્નસ્તોત્રના પાઠથી સર્વ પાપોનું નિવારણ થાય છે. વળી આ સ્તોત્ર શંકરને પ્રિય છે માટે જે પુરુષ ચિત્તને દ્રઢ કરીને નીજ કંઠે પાઠ કરે છે તે પુરુષપર ભૂતપતિ મહેશ પ્રસન્ન થાય છે. શંકરની કૃપાદૃષ્ટિથી સુમુક્ષુઓને બોધ થાય છે. ૪૦

સુરવરમુનિપૂજ્યં સ્વર્ગમોક્ષકહેતું ।

પઠતિ યદ્દિ મનુષ્યઃ પ્રાંજલિર્નાન્યચેતા ॥

વ્રજતિ શિવસમીપં કિન્તરૈઃ સ્તૂયમાનઃ ।

સ્તવતમિદમમોઘં પુષ્પદંતપ્રણીતમ્ ॥ ૩૯ ॥

શ્રી પુષ્પદંતમુખપંકજનિર્ગતૈન ।

સ્તોત્રેણ કિલ્લિષહરેણ હરપ્રિયેણ ॥

કંઠસ્થિતેન પઠિતેન સમાહિતેન ।

સુપ્રીણિતો ભવતિ ભૂતપતિર્મહેશઃ ॥ ૪૦ ॥

શિવતત્ત્વં ન જાનામિ કીદૃશોસિ મહેશ્વર ॥
 યાદૃશોસિ મહાદેવ તાદૃશાય નમોનમઃ ॥૪૧॥
 ઇત્યેષાઘ્રાઙ્ગમયીપુજા શ્રીમચ્છંકરપાદયો ॥
 રર્પિતા તેન ભો દેવ પ્રીયતાં ચ સદાશિવ ॥૪૨॥

શિવતત્ત્વં ન જાનામિ । કીદૃશોસિ મહેશ્વર ॥
 યાદૃશોસિ મહાદેવ ॥ તાદૃશાય નમોનમઃ ॥ ૪૧ ॥
 ઇત્યેષાઘ્રાઙ્ગમયી પૂજા । શ્રી મચ્છંકરપાદયો ॥
 રર્પિતા તેન ભો દેવ । પ્રીયતાં મે સદાશિવ ॥ ૪૨ ॥
 ॥ ઇતિ સટીક શિવમહિમ્ન ॥

શ્રી ગણેશાય નમઃ

અથ શ્રી શિવમાનસપૂજા.

રત્નૈઃ કલ્પિતમાસનં હિમજલૈઃ સ્નાનં ચ દિવ્યામ્બરં ।
 નાનારત્નવિભૂષણં મૃગપદામોદાંકિતં ચન્દનમ્ ॥
 જાર્તીચંપકવિલ્વપત્રારચિતં પુષ્પં ચ ધૂપં તથા ।
 દીપં દેવ દયાનિધે પશુપતે હૃત્કલ્પિતં ગૃહ્ણતામ્ ॥ ૧ ॥

રત્નોવડે રથાયેશુ આસન, શીતલ જલો વડે સ્નાન, અતિ
 ઉત્તમ વસ્ત્ર અનેક રત્નોનાં વિશેષ ધરેણ્યાંઓ, કસ્તુરીના સુગં-

ધવાળું ચંદન, ભુધ અને ચંપાનાં પુષ્પ તથા બિલ્વપત્રોએ
ભળેલાં પુષ્પો, ધુપ અને દીપ એ બધું મારા મનથી રચેલું
હે દેવ, હે દયાનિધિ, હે પશુપતિ, આપ સ્વીકાર કરો. (૧)

સૌવર્ણે મણિસ્વર્ણરત્નરચિતે પાત્રો ઘૃતં પાયસં ।

મધ્યં પञ્ચવિધં પયોદધિયુતં રંભાફલં સૈશવમ્ ॥

શાકાનામયુતં જલં રુચિકરં કર્પૂરસ્વર્ણોજ્જ્વલં ।

તામ્બૂલં મનસા મયા વિરાચિતં ભક્ત્યા પ્રભો સ્વીકુરુ ॥૨॥

મણીઓના સમુદાયથી અને રત્નોથી જડેલી સોનાની
થાળીમાં, ધી, પાયસ (દૂધનો પદાર્થ,) પાંચે પકવાનો, દૂધ,
હદી અને ખાંડ નાખેલાં કેળાઓ, હળરો શાકો, અતિ સ્વાદિષ્ટ
જલ, કપૂરના કટકાઓથી બનાવેલું પાનનું બીડું, એ સર્વ
થેં મારા મનથી ભક્તિવડે કહેલું, હે પ્રભુ આપ ગ્રહણ
કરો. (૨)

રત્નેઃ કલ્પિતભાસનં હિમજ્વલૈઃ સ્નાનં ચ દિવ્યાંજરં ।

નાનારત્નવિભૂષણં મૃગમદામોદાંકિતં ચંદનમ્ ॥

ભતિયંપકબિલ્વપત્રરચિતં પુષ્પં ચ ધૂપં તથા ।

દીપં દેવ દયાનિધે પશુપતે હૃત્કલ્પિતં ગૃહ્યતામ્ ॥ ૧ ॥

સૌવર્ણ્યે મણિખણ્ડરત્નરચિતે પાત્રે ઘૃતં પાયસં ।

ભક્ત્યં પञ્ચવિધં પયોદધિયુતં રંભાફલં સૈશવમ્ ॥

શાકાનામયુતં જલ રુચિકર કર્પૂરખણ્ડોજ્જ્વલં ।

તામ્બૂલં મનસા મયા વિરચિતં ભક્ત્યા પ્રભો સ્વીકુરુ ॥ ૨ ॥

છડાં ચાપરયોર્યુગં વ્યજનકં ચાઽઽર્શકં નિર્મલં ।
 વીણાભેરિમૃદંગકાહલકલાગીતં ચ નૃત્યં તથા ॥
 સાષ્ટાંગં પ્રગતિઃ સ્તુતિર્વિદ્યુવિધા એતત્સમસ્તં મયા ।
 સંકલ્પેન સમર્પિતં તવ વિભો પૂજાં ગૃહાણ પ્રભો ॥ ૩ ॥

છત્ર, ઝે ચામરો, પંખો નિર્મળ અરીસો, વીણા, નગારાં
 મૃદંગ વગેરેના ગજખલ્લટની સાથે ગાયન નાચ સ.ષ્ટાંગ નમ-
 સ્કાર અને અનેક પ્રકારની સ્તુતિઓ, એ બધું મેં મારા
 સંકલ્પ વડે આપને સમર્પ્યું છે, માટે હે ઇશ્વર, હે પ્રભુ !
 તે આપની પૂજાને સ્વીકાર કરો. (૩)

આત્મા ત્વં ગિરિજા મતિઃ સહચરાઃ પ્રાણાઃ શરીરં મૃદં ।
 પૂજા તે વિષયોપભોગરચના નિદ્રા સમાધિસ્થિતિઃ ॥
 સંસારઃ પદયોઃ પ્રદક્ષિગવિધિઃસ્તોત્રાણિ સર્વા ગિરો ।
 યત્કર્મ કરોમિ તત્તદસ્ત્રિઙ્ગં શમ્ભો તવાઽઽરાધનમ્ ॥૪॥

હે શંભુ, મારા આત્મા તમે છો. મતિ એ પારવતીજી
 છે. પ્રાણો એ ગણો છે, શરીર મંદિર, અનેક વિષયોનો જે

છત્રં ચાપરયોર્યુગં વ્યજનકં ચાઽઽર્શકં નિર્મલં ।
 વીણાભેરિમૃદંગકાહલકલાગીતં ચ નૃત્યં તથા ॥
 સાષ્ટાંગં પ્રગતિઃ સ્તુતિર્વિદ્યુવિધા એતત્સમસ્તં મયા ।
 સંકલ્પેન સમર્પિતં તવ વિભો પૂજાં ગૃહાણ પ્રભો ॥ ૩ ॥

ઉપભોગ તે પૂજા, નિદ્રા એ સમાધિ, સંસારમાં પ્રવું એ પ્રદક્ષિણા, અને જે જે વાણીઓ બોલાય તે તે સ્તુતિ-આમ હે શંભુ, હું જે જે કામ કરું છું તે તે બધુંએ તમારી સેવા છે. (૪)

एवं श्लोकचतुष्टयेन रचिता पूजा मया मानसी ।
वाजस्थेन महावसानसमये कैलासलोकाय मे ॥
इत्येवं शिवपूजनं विधिकृतं यो वै त्रिसन्ध्यं पठेत् ।
सर्वं सौख्यमवाप्नुयादिह परं चान्ते शिवं पश्यति ॥५॥

આમ આ ચાર શ્લોકો વડે માનસ (મનની ઠહપેલી સામગ્રીઓની) પૂજા વાજસ્થ એવી મેં મારા મેરણ સમયે મારા કૈલાસ લોકની પ્રાપ્તિ સારૂ રચેલી છે. આવું શિવનું વિધિથી કરેલું પૂજન જે કોઈ ત્રિકાલ (સવાર, બપોર અને સાંજ) ભણે છે, તે આ લોક અને પરલોકમાં બધી જાતનું સુખ પામે છે અને અન્તે શ્રી શિવજીના દર્શન કરે. (૫)

आत्मा त्वं गिरिज मतिः सहस्रराः प्राण्यः शरीरं गृहं ।
पूज ते विषयोपभोगरचना निद्रा समाधस्थितिः ॥
संसारः पदयोः प्रदक्षिणुविधिःस्तोत्राणि सर्वा गिरि ।
यद्यत्कर्म करोमि तत्तदभिन्नं शम्भो तवाऽऽराधनम् ॥ ४ ॥
एवं श्लोकचतुष्टयेन रचिता पूजा मया मानसी ।
वाजस्थेन महावसान समये कैलासलोकाय मे ॥

કરચરણકૃતં વાકાયજં કર્મજં વા ।
 શ્રવણનયનજં વા માનસં વાઽપરાધમ્ ॥
 વિહિતમવિહિતં વા સર્વમેતત્ક્ષમસ્વ ।
 જયજય કરુણાબ્ધે શ્રીમહાદેવ શંભો ॥૬॥
 ઇતિ શિવમાનસપૂજા સમાપ્ત । ૪ ।

ઇત્યેવં શિવપૂજનં વિધિકૃતં યો વૈ ત્રિસન્ધ્યં પઠેત્ ।
 સર્વં સાધ્યમવાપ્નુયાદ્દિહ પરં ચાન્તે શિવં પરયતિ ॥ ૫ ॥
 કરચરણકૃતં વાકાયજં કર્મજં વા ।
 શ્રવણનયનજં વા માનસં વાઽપરાધમ્ ॥
 વિહિતમવિહિતં વા સર્વમેતત્ક્ષમસ્વ ।
 જયજય કરુણાબ્ધે શ્રીમહાદેવ શંભો ॥ ૬ ॥

હે દયાનિધિ મહાદેવ શંભો મારાથી હોય વડે કે પગ
 વડે, વાણીથી કે શરીરથી, સાંભળવાથી કે જોવાથી કે
 વિચારથી કે ઈપણુ અપરાધ થયો હોય અથવા તો શાસ્ત્રવિધિ
 પ્રમાણે વતને થયું હોય કે ન થયું હોય તે સર્વને માટે
 તું મને ક્ષમા કર. હે પ્રભો આપનો સર્વદા જય થાઓ.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

लिङ्गाष्टकम् ।

ब्रह्मसुरारिसुरार्चितलिङ्गं निर्मलभाषितशोभितलिङ्गम् ॥

जन्मजदुःखविनाशकलिङ्गं तत्प्रणयामि सदाशिवलिङ्गम् ॥ १ ॥

देवमुनिप्रवरार्चितलिङ्गं कामदहं करुणाकरलिङ्गम् ॥

रावणदर्पविनाशनलिङ्गं तत्प्रण० ॥ २ ॥

सर्वसुगंधिसुलेपितलिङ्गं बुद्धिविवर्धनकारणलिङ्गम् ॥

१ सिद्धसुरासुरवन्दितलिङ्गं तत्प्र० ॥ ३ ॥

कनकमहामणिभूषितलिङ्गं फणिपतिवेषितशोभितलिङ्गम् ॥

दक्षसुयज्ञविनाशनलिङ्गं तत्प्र० ॥ ४ ॥

ब्रह्मसुरारिसुरार्चितलिङ्गं निर्मलभाषितशोभितलिङ्गम् ॥

जन्मजदुःखविनाशकलिङ्गं तत्प्रणयामि सदाशिवलिङ्गम् ॥ १ ॥

देवमुनिप्रवरार्चितलिङ्गं कामदहं करुणाकरलिङ्गम् ॥

रावणदर्पविनाशनलिङ्गं तत्प्रण० ॥ २ ॥

सर्वसुगंधिसुलेपितलिङ्गं बुद्धिविवर्धनकारणलिङ्गम् ॥

१ सिद्धसुरासुरवन्दितलिङ्गं तत्प्र० ॥ ३ ॥

कनकमहामणिभूषितलिङ्गं फणिपतिवेषितशोभितलिङ्गम् ॥

दक्षसुयज्ञविनाशनलिङ्गं तत्प्र० ॥ ४ ॥

कुंकुमचन्दनलेपितलिङ्गं पङ्कजहारसुशोभितलिङ्गम् ॥
 संचितपापविनाशनलिङ्गं तत्प्र० ॥ ५ ॥
 देवगणार्चितसेवितलिङ्गं भावैर्भक्तिभिरेव च लिङ्गम् ॥
 दिनकरकोटिप्रभाकरलिङ्गं तत्प्र० ॥ ६ ॥
 अष्टदलोपरिवेष्टितलिङ्गं सर्वसमुद्भवकारणलिङ्गम् ॥
 अष्टदरिद्रविनाशितलिङ्गं तत्प्र० ॥ ७ ॥
 सुरगुरुसुरवरपूजितलिङ्गं सुखनपुष्पसदार्चितलिङ्गम् ।
 परात्परं परमात्मकलिङ्गं तत्प्रणयामि० ॥ ८ ॥
 लिङ्गाष्टकमिदं पुण्यं यः पठेच्छिवसन्निधौ ॥
 शिवलोकमवाप्नोति शिवेन सह मोदते ॥ ९ ॥
 इति लिङ्गाष्टकस्तोत्रं संपूर्णम्

कुंकुमचन्दनलेपितलिङ्गं पङ्कजहारसुशोभितलिङ्गम् ॥
 संचितपापविनाशनलिङ्गं तत्प्र० ॥ ५ ॥
 देवगणार्चितसेवित लिङ्गं भावैर्भक्तिभिरेव च लिङ्गम् ॥
 दिनकरकोटिप्रभाकरलिङ्गं तत्प्र० ॥ ६ ॥
 अष्टदलोपरिवेष्टितलिङ्गं सर्वसमुद्भवकारणलिङ्गम् ॥
 अष्टदरिद्रविनाशितलिङ्गं तत्प्र० ॥ ७ ॥
 सुरगुरुसुरवरपूजितलिङ्गं सुखनपुष्पसदार्चितलिङ्गम् ।
 परात्परं परमात्मकलिङ्गं तत्प्रणयामि० ॥ ८ ॥
 लिङ्गाष्टकमिदं पुण्यं यः पठेच्छिवसन्निधौ ॥
 शिवलोकमवाप्नोति शिवेन सह मोदते ॥ ९ ॥

